

INTERNET TILINING O‘ZBEK TILIGA TA’SIRI

Norqulova Zarnigor Shavkat qizi

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti 2- kurs O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

Annotatsiya: Mazkur maqolada internet tili tushunchasi, uning shakllanishi va o‘zbek tiliga ko‘rsatayotgan ta’siri lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli kommunikatsiya vositalarida qo‘llanilayotgan qisqartmalar, sleng birliklar, xorijiy so‘zlar va emojilarning nutq madaniyatiga ta’siri o‘rganiladi. Shuningdek, internet tilining ijobiy va salbiy jihatlari hamda ularning til rivojiga ta’siri ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Internet tili, o‘zbek tili, raqamli kommunikatsiya, sleng, leksika, nutq madaniyati.

Kirish.

XXI asr axborot texnologiyalari asri sifatida e’tirof etilmoqda. Internet va raqamli kommunikatsiya vositalari inson hayotining barcha sohalariga kirib bordi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, Instagram, Facebook va boshqalar) orqali muloqot qilish kundalik odatga aylandi. Bu jarayon insoniyatga tezkorlik qulaylik erkinlik taqdim etgan bolsa-da til tizimiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Til — jamiyat mahsuli sifatida doimiy rivojlanishda bo‘ladi. Internet esa bu jarayonni yanada tezlashtirdi. Natijada yangi til birliklari, qisqartmalar va aralash nutq shakllari paydo bo‘ldi. Shu bois internet tilining o‘zbek tiliga ta’sirini o‘rganish dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanad

Asosiy qism

1. Internet tilining shakllanishi va xususiyatlari

Internet tili — bu raqamli muhitda muloqot qilish jarayonida yuzaga kelgan o‘ziga xos til shaklidir. U quyidagi belgilar bilan ajralib turadi:

Tezkorlik – foydalanuvchilar fikrini tez yetkazishga intiladi. Qisqartirish – so‘zlar ixcham shaklda yoziladi (“nima gap” → “nm gap”) Soddalik – murakkab gaplar o‘rniga oddiy jumlarlar ishlatiladi Multimodallik – matn bilan birga emoji, GIF, stikerlardan foydalaniladi. Bu xususiyatlar an’anaviy yozma nutqdan keskin farq qiladi.

2. Leksik o‘zgarishlar (so‘z boyligidagi o‘zgarishlar)

Internet tili o‘zbek tilining leksik qatlamiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda:

Xorijiy so‘zlar kirib kelishi:

“like”, “comment”, “post”, “story”, “online” kabi soʻzlar keng qoʻllanilmoqda

Yangi sleng birliklar:

“gap yoʻq”, “top”, “kruto”, “zor” kabi soʻzlar keng tarqalgan

Qisqartmalar:

“brb” (be right back), “ok”, “lol” kabi inglizcha qisqartmalar ishlatiladi.

Bu jarayon til boyishiga ham, ayrim hollarda esa buzilishiga ham olib keladi.

3. Grammatik va imlo oʻzgarishlari.

Internet tilida koʻpincha adabiy til meʼyorlariga amal qilinmaydi:

bosh harflar ishlatilmasligi tinish belgilarining tushirib qoldirilishi soʻzlarning notoʻgʻri yozilishi.

Masalan: “qayerdasan” oʻrniga “qerdasan” “kelayapman” oʻrniga “kelyapman” yoki “kelvoman”.

Bu holatlar yozma nutq savodxonligiga salbiy taʼsir qilishi mumkin.

4. Emojilar va vizual ifoda vositalari.

Internet muloqotida emojilar muhim rol oʻynaydi. Ular hissiyotlarni ifodalaydi matnni qisqartiradi nutqni jonlantiradi. Biroq, haddan tashqari foydalanish nutqning aniq ifodalanishiga xalaqit berishi mumkin.

5. Internet tilining ijobiy jihatlari.

Tilning tez rivojlanishiga yordam beradi. Yangi termin va tushunchalarni olib kiradi. Muloqotni oson va tez qiladi. Yoshlarning kommunikativ faolligini oshiradi.

6. Salbiy jihatlari.

Adabiy til meʼyorlarining buzilishi Imlo, savodxonligining pasayishi, sleng va aralash nutqning ortishi, rasmiy yozishmalarda ham notoʻgʻri uslub qoʻllanishi.

7. Yoshlar nutqida internet tilining oʻrni.

Yoshlar internet tilining asosiy foydalanuvchilari hisoblanadi. Ularning nutqida:

inglizcha va ruscha aralashmalar qisqartmalar norasmiy ifodalar koʻp uchraydi. Bu esa til madaniyatiga uzoq muddatli taʼsir koʻrsatishi mumkin.

8. Internet tilining lingvistik tahlili.

Internet tilini bir necha lingvistik yoʻnalishlar asosida tahlil qilish mumkin:

a) Leksik daraja

Internet orqali tilga yangi soʻzlar kirib kelmoqda. Bu jarayon neologizm (yangi soʻzlar paydo boʻlishi) bilan bogʻliq. Masalan:

“blogger” “kontent” “follow” “trend”

Bu soʻzlar asta-sekin oʻzbek tiliga moslashib bormoqda.

b) Morfologik daraja.

Ba'zi xorijiy so'zlar o'zbek tilining qo'shimchalari bilan ishlatilmoqda:

like + lar → likelar

post + lar → postlar

chat + qilmoq → chat qilmoq

Bu holat tilning moslashuvchanligini ko'rsatadi.

c) Sintaktik daraja

Internet nutqida gaplar qisqaradi va soddalashadi:

“Men hozir bandman, keyin yozaman”

→ “bandman, keyin yozaman”

Ba'zan esa gaplar to'liq bo'lmaydi:

“Keldimmi?”

“Bo'ldi gap”

9. Kod aralashuvi (code-switching) hodisasi

Internetda ko'p uchraydigan holatlardan biri — til aralashuvi:

Masalan: “Bugun meeting bor”. “Homework qildingmi?”. “Online dars bo'ldi”.

Bu hodisa ayniqsa yoshlar orasida keng tarqalgan bo'lib, o'zbek, rus va ingliz tillarining aralashuvi natijasida yuzaga keladi.

10. Internet tilining funksiyalari.

Internet tili bir nechta muhim vazifalarni bajaradi:

Kommunikativ funksiya – tez va oson muloqot qilish, ekspressiv funksiya – hissiyotlarni ifodalash, (emoji, sleng orqali) Axborot uzatish funksiyasi – tezkor ma'lumot almashish, ijtimoiy funksiya – guruhga mansublikni ko'rsatish (yoshlar slengi).

11. Internet tilining jamiyatga ta'siri.

Internet tili faqat tilga emas, balki jamiyatga ham ta'sir qiladi:

Madaniy ta'sir: global madaniyat kirib keladi. Ijtimoiy ta'sir: muloqot uslubi o'zgaradi. Ta'limga ta'sir: o'quvchilar yozma nutqda xatolar qiladi.

Masalan, ayrim talabalar rasmiy ishda ham:

“ok” kabi ifodalarni ishlatib yuboradi.

12. Internet tilini tartibga solish muammosi. Bugungi kunda muhim savol:

Internet tilini cheklash kerakmi yoki yo'q?

Ikki xil qarash mavjud:

1. Cheklash tarafdorlari: adabiy tilni himoya qilish kerak imlo qoidalari buzilmoqda.

2. Erkinlik tarafdorlari: til doim rivojlanadi internet tilini to'xtatib bo'lmaydi.

Eng to'g'ri yo'l — muvozanatni saqlash: rasmiy yozishda adabiy til norasmiy muloqotda erkinlik.

Xulosa: Shubhasiz, internet va texnologik taraqqiyot bizga katta imkoniyatlar ochmoqda. Biroq u bilan birga ma'naviy va madaniy xavf-xatarlar ham kirib kelmoqda. Tiling – millatingdir, degan maqol bejiz aytilmagan. Agar biz tilni asrab-avaylamasak, kelajak avlod o'z ildizlaridan uzilib qolishi mumkin .O'zbek tili boy, qadimiy, ifodali va badiiy imkoniyatlarga ega til sifatida bu zamonaviy muhitda ham o'z o'rnini topa oladi. Faqat biz, til egalaridan ongli yondashuv, bilim, harakat va muhabbat talab qilinadi. Shu sababli, har birimiz zamonaviy texnologiyalar bilan bir qatorda o'z tilimizga hurmat va mas'uliyat bilan qarasak, o'zbek tili ham rivojlanadi, ham zamon bilan hamohang bo'ladi. Internet va texnologiyalar taraqqiyoti tilga yangi imkoniyatlar bilan birga, jiddiy muammolarni ham olib keldi. O'zbek tilida qisqartmalar, xorijiy so'zlar va norasmiy iboralar keng qo'llanilishi natijasida adabiy til me'yorlari zaiflashmoqda. Ayniqsa, yoshlar o'rtasida internet uslubidagi muloqot kundalik nutqqa aylanib bormoqda. Tilni asrab-avaylash va uni zamon bilan hamohang rivojlantirish har bir til egasining vazifasidir. Shuning uchun ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va tilshunoslar birgalikda harakat qilib, o'zbek tilining adabiy, ifodali va zamonaviy rivojlanishini ta'minlashi lozim.

ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov G'. O'zbek tili grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2. Mahmudov N. Nutq madaniyati asoslari. – Toshkent, 2015.
3. Yo'ldoshev B. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent, 2018.
4. Karimov S. Til va nutq madaniyati. – Toshkent, 2012.